

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.14>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

Попов Г.В.,*доктор юридичних наук,**доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін**Інституту права та суспільних відносин**Закладу вищої освіти «Відкрий міжнародний університет**розвитку людини «Україна»,**ORCID: 0000-0002-4928-2470*

Попов Г.В. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері.

У статті аналізуються окремі питання кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері. Зауважується, що активність ринку нерухомості та велика прибутковість будівельної сфери часто має наслідком вчинення кримінальних правопорушень.

Метою дослідження є виокремлення та узагальнення особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері.

Підкреслюється, що дотепер у сучасній науковій літературі належної уваги особливостям кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері приділено не було.

Автор підтримує думку про те, що зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері є корупційним кримінальним правопорушенням.

Суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, є службова особа, яка може бути, як представником влади так і іншою службовою особою. При цьому, службова особа діє незаконно, всупереч інтересам служби, наданим повноваженням, покладеним обов'язком та використовує надані їй законом права і повноваження.

На підставі аналізу судової практики, зокрема, постанов Касаційного кримінального суду Верховного Суду, зроблено висновок про те, що для кваліфікації дій як таких, що містять ознаки зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері важливе значення мають результати експертизи з питань землеустрою, а також оціночно-земельні, будівельно-технічні та економічні експертизи.

Також наголошується, що вкрай важливим є чітке визначення кваліфікуючих ознак правопорушення, що дозволяє відмежувати склад кримінального правопорушення закріпленого у ст. 364 КК України від інших схожих за своєю правовою конструкцією статей (наприклад, ст. 365 КК України).

Автор зауважує, що основними причинами ухвалення виправдувальних вироків у провадженнях досліджуваної категорії є недотримання вимог кримінального процесуального законодавства при формуванні доказової бази і, як наслідок, визнання доказів недопустимими, а також хибна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій.

Ключові слова: будівництво, кримінальна відповідальність, кваліфікація, зловживання, влада, службове становище.

Popov G.V. Criminal liability for abuse of power or official position in the construction sector.

The article analyses certain issues of criminal liability for abuse of power or official position in the construction sector. It is noted that the activity of the real estate market and the high profitability of the construction sector often result in the commission of criminal offenses.

The purpose of the study is to identify and generalize the peculiarities of the qualification of criminal offenses committed through the abuse of power or official position in the construction sector.

It is emphasized that, to date, modern academic literature has not paid sufficient attention to the peculiarities of criminal liability for abuse of power and official position in the construction sector.

The author supports the view that abuse of power or official position in the construction sector constitutes a corruption-related criminal offense.

The subject of the criminal offense provided for in Article 364 of the Criminal Code of Ukraine is an official who may be either a representative of authority or another public official. At the same time, such an official acts unlawfully, contrary to the interests of service and assigned duties, and misuses the rights and powers granted to them by law.

Based on an analysis of judicial practice, in particular, the rulings of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court, it is concluded that for qualifying actions as those containing signs of abuse of power or official position in the construction sector, the results of land management examinations, as well as land valuation, construction-technical and economic examinations has significant importance.

It is also emphasized that a clear definition of the qualifying elements of the offense is extremely important, as it allows distinguishing the composition of the criminal offense stipulated in Article 364 of the Criminal Code of Ukraine from other provisions of similar legal construction (for example, Article 365 of the Criminal Code of Ukraine).

The author notes that the main reasons for the issuance of acquittals in cases of the studied category are non-compliance with the requirements of criminal procedural legislation during the formation of the evidence base and, as a result, the recognition of evidence as inadmissible, as well as the incorrect qualification of unlawful actions by pre-trial investigation bodies.

Key words: construction, criminal liability, qualification, abuse, power, official position.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

У п.п. 1, 6, 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну службу» серед іншого визначено, що державний службовець зобов'язаний: дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів; сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки та умови контракту про проходження державної служби (у разі укладення) [2].

Проте, необхідно зауважити, що активність ринку нерухомості та велика прибутковість будівельної сфери часто має наслідком зловживання владою або службовим становищем.

Мета дослідження полягає у виокремленні та узагальненні особливостей кваліфікації кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері.

Стан опрацювання проблематики. Окремі проблеми зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері неодноразово ставали предметом наукових досліджень вчених та практиків. Так, у дисертаційному дослідженні О.С. Бондаренко пропонує системну й комплексну характеристику предмета злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також формулює пропозиції щодо вдосконалення кримінального й антикорупційного законодавства в контексті предмета злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. [3].

У дисертації В.С. Березняка на монографічному рівні комплексно досліджено теоретичні, правові й практичні особливості розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. Автором здійснено криміналістичний аналіз функціонування первинного й вторинного ринків нерухомості, визначено характерні фактори, що впливають на обрання ринку нерухомості сферою інтересів злочинних угруповань, а також розроблено криміналістичну класифікацію протиправних дій у сфері нерухомості [4].

У публікації С.С. Сироватки та М.М. Почтового здійснено дослідження вітчизняних наукових напрацювань, щодо класифікації кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені в інвестиційно-будівельній сфері України. За результатом чого, запропоновано авторський перелік таких корупційних кримінальних правопорушень [5].

Однак дотепер у сучасній науковій літературі належної уваги особливостям кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері приділено не було.

Виклад основного матеріалу. Будівельна галузь як об'єкт кримінально-правової охорони являє собою сукупність публічно-правових і приватноправових суспільних відносин, що врегульовані нормами будівельного законодавства з метою забезпечення балансу між приватноправовими інтересами учасників будівельного ринку та загальносуспільними інтересами у сфері будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт об'єкта будівництва) [6, с. 605].

У ч. 1 ст. 364 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачена відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої

неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [7].

У примітці до наведеної статті вказано: службовими особами у статтях 364, 368, 368-5, 369 КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Науковцями висловлюється думка про те, що до корупційних кримінальних правопорушень в інвестиційно-будівельній сфері варто віднести: ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); ст. 210 КК України (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням); ст. 354 КК України (підкуп працівника підприємства, установи чи організації); ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем); ст. 364-1 КК України (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); ст. 365-2 КК України (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою); ст. 368-3 КК України (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); ст. 368-4 КК України (підкуп особи, яка надає публічні послуги); ст. 368-5 КК України (незаконне збагачення); ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі); ст. 369-2 КК України (зловживання впливом) [5, с. 733].

Слід погодитись з наведеною позицією, що таке кримінальне правопорушення як зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері є корупційним правопорушенням.

Суб'єктами кримінальних правопорушень у сфері будівельного ринку виступають переважно фізичні особи, які мають спеціальний правовий статус, що дозволяє їм впливати на хід господарських процесів. Особливу загрозу становлять службові особи, наділені повноваженнями з надання дозволів, контролю, фінансування або організації тендерів. Складність кваліфікації таких правопорушень обумовлена їх високим рівнем латентності, професійною замаскованістю дій, а також формалізацією процесів у будівельній галузі. Ефективна протидія цим злочинам потребує чіткого визначення типології суб'єктів, удосконалення системи моніторингу господарської діяльності, забезпечення належного рівня антикорупційної експертизи, а також підвищення відповідальності посадових осіб, задіяних у сфері будівництва. [8, с. 386].

З метою комплексного опрацювання особливостей кваліфікації вказаних правопорушень необхідно звернутися до судової практики. Так, Верховний Суд у Постанові від 27 листопада 2023 року у справі № 991/3966/20 вказав: суб'єктом зловживання владою є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а суб'єктом зловживання службовим становищем – ті особи, які обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

Тобто суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК, є службова особа, яка може бути або представником влади, або іншою службовою особою.

Представники влади відрізняються від інших категорій службових осіб публічного права тим, що мають право висувати вимоги та приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними і юридичними особами незалежно від їх підлеглості або відомчої приналежності, здійснювати інші владні повноваження [9].

Також важливо відмежовувати склад кримінального правопорушення закріпленого у ст. 364 КК України від інших схожих за своєю правовою конструкцією статей. Так, у п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 15 зазначено: судам необхідно відмежовувати перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем. В

останньому випадку службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження (ст. 364 КК України) [10].

У Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 грудня 2024 року (справа № 991/6481/22) зазначено, що розмежування форм суспільно небезпечного діяння в складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України (зловживання владою від зловживання службовим становищем), здійснюється з огляду на зміст повноважень, прав, обов'язків та можливостей, обумовлених ними, наданих для реалізації відповідних функцій, здійснення яких доручено особі.

Здійснення функцій представника влади реалізується через використання відповідних повноважень, які спираються на гарантії такої діяльності, отже, зловживання владою не вичерпується лише використанням наданих прав та обов'язків, а може полягати також у безпідставному використанні гарантій, які надаються державою для належного здійснення функцій представника влади [11].

Крім того, у Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 листопада 2023 року (справа № 991/3966/20) констатується, що до змісту такої форми протиправної поведінки як зловживання владою відноситься, серед іншого, також і безпідставне використання повноважень, правомочностей, тобто прав, гарантій, пільг, інших благ і можливостей, які безпосередньо пов'язані із здійсненням функцій представника влади.

Обмеження кола діянь, які становлять зловживання владою, лише тими діяннями, які безпосередньо пов'язані із використанням повноважень, наданих для здійснення відповідної функції, штучно і безпідставно виключає зі сфери кримінально правового регулювання протиправне використання представником влади можливостей, які походять від гарантій, наданих державою для забезпечення дієвого здійснення своїх обов'язків, безпідставне користування пільгами або іншими благами тощо, які безпосередньо пов'язані і обумовлені здійсненням функцій представника влади [9].

Слід підкреслити, що для кваліфікації дій як таких, що містять ознаки зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері важливе значення мають результати експертизи з питань землеустрою, а також оціночно-земельні, будівельно-технічні та економічні експертизи. Так, у Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 травня 2025 року (справа № 201/13136/18) вказано, що директор Департаменту ОСОБА_6 затвердив своїм підписом повністю підроблені документи – акти форми КБ-2в, у яких містилися завідомо неправдиві відомості щодо обсягів виконаних робіт, оскільки на момент їх підписання, роботи з капітального ремонту та архітектурного освітлення головних фасадів житлового фонду за вказаними адресами виконані не були.

Висновком комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи від 22 червня 2018 року № 1215/1216/1217-18/1524-18 встановлено, що директор Департаменту ОСОБА_6 завищив обсяги та вартість виконаних робіт за Договором на загальну суму 21 836 804 грн, чим спричинив матеріальні збитки Дніпровській міській раді, що більш ніж у 600 разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян, установлений на 2017 рік, а отже відповідно до примітки до ст. 364 КК України є тяжкими наслідками [12].

Наведене судове рішення яскраво ілюструє як на підставі висновків експертиз будуть розмежовуватися склади правопорушень зазначених у ч. 1 та ч. 2 ст. 364 КК України.

Важливо зауважити, що мають місце непоодинокі випадки, коли поряд зі ст. 364 КК України протиправні дії осіб кваліфікуються за іншими статтями КК України. Мова, зокрема, йде про ст.ст. 190, 191, 366 КК України. Так, наприклад, у Постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 листопада 2024 року (справа № 171/111/20) вказано, що особа була визнана винною у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 1 ст. 364 та ч. 1 ст. 366 КК України [13].

Необхідно зазначити, що у судовій практиці трапляються випадки ухвалення виправдувальних вироків. Так, Міжгірський районний суд Закарпатської області у справі № 302/1093/22 ухвалив визнати ОСОБА_6 невинуватим у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України, у зв'язку із недоведеністю того, що в його діянні є склад кримінального правопорушення та виправдати. Суд зауважив, що наявність порушень КПК України допущених у ході проведення слідчого експерименту, на думку суду не дає підстав для визнання фактичних даних, які встановлені у ході цієї слідчої дії належними доказами винуватості ОСОБА_6 у вчиненні інкримінованих йому злочинів.

Крім того, Суд зазначив, що з пред'явленого ОСОБА_6 обвинувачення не вбачається, в яких саме його діях полягало «зловживання службовим становищем», яку саме неправомірну вигоду обвинувачений мав отримати від ОСОБА_12 чи інших осіб.

Допитані в судовому засіданні свідки не підтвердили жодного пункту висунутого проти ОСОБА_6 обвинувачення, а навпаки у повному обсязі спростували факти та обставини, які інкримінуються обвинуваченому.

Суб'єктивна сторона службового зловживання характеризується умисною формою вини. При цьому діяння (дія чи бездіяльність) вчиняється з прямим умислом, а ставлення винного до наслідків, передбачених у ч. 2 ст. 364 КК України, може бути виявлене у формі умислу. У цілому кримінальне правопорушення, передбачене ст. 364 КК України визнається умисним. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони службового зловживання є певні мотиви: корисливі мотиви, інші особисті інтереси, інтереси третіх осіб. [14].

Висновки. Суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України, є службова особа, яка може бути, як представником влади так і іншою службовою особою. При цьому, службова особа діє незаконно, всупереч інтересам служби, наданим повноваженням та покладеним обов'язком використовує надані їй законом права і повноваження.

Для кваліфікації дій як таких, що містять ознаки зловживання владою або службовим становищем у будівельній сфері важливе значення мають результати експертизи з питань землеустрою, а також оціночно-земельні, будівельно-технічні та економічні експертизи.

Основними причинами ухвалення виправдувальних вироків у провадженнях досліджуваної категорії є недотримання вимог кримінального процесуального законодавства при формуванні доказової бази і, як наслідок, визнання доказів недопустимими, а також хибна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій (особливо це стосується розмежування складів визначених у ст. 364 та ст. 365 КК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
2. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
3. Бондаренко О.С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08; НАВС. Київ, 2016. 20 с.
4. Березняк В.С. Теоретичні, правові та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2021. 544 с.
5. Сироватка С.С., Почтовий М.М. Корупційні кримінальні правопорушення в інвестиційно-будівельній сфері України. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 733–738. URL: http://pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2025/1_2025/109.pdf (дата звернення: 05.11.2025).
6. Оленченко Н.Г. Будівельна галузь як об'єкт кримінально-правової охорони. *Альманах права*. 2024. № 15. С. 603–607. URL: <https://almanahprava.org/assets/images/issues/15/almanac-15-ua.pdf> (дата звернення: 05.11.2025).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
8. Крамаренко І.В. Суб'єкт кримінальних правопорушень, які посягають на господарські відносини у сфері функціонування будівельного ринку. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Випуск № 03. Частина 2. С. 382–386. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/64-1.pdf> (дата звернення: 05.11.2025).
9. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 листопада 2023 року (справа № 991/3966/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115409272> (дата звернення: 05.11.2025).
10. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03/sp:max100#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
11. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 грудня 2024 року (справа № 991/6481/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123949399> (дата звернення: 05.11.2025).
12. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15 травня 2025 року (справа № 201/13136/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127464002> (дата звернення: 05.11.2025).
13. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 листопада 2024 року (справа № 171/111/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122963376> (дата звернення: 05.11.2025).
14. Вирок Міжгірського районного суду Закарпатської області від 6 травня 2025 року (справа № 302/1093/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127100075> (дата звернення: 05.11.2025).